

Motion till riksdagen 2020/21:2707

av **Maria Gardfjell och Janine Alm Ericson (båda MP)**

Främja svenska livsmedel och stärka särskilt småskalig odling och produktion

---

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om hur småskalig livsmedelsproduktion bidrar till miljömålen, stärker självförsörjningsförmågan samt bidrar till den gastronomiska mångfalden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om främjande av småskaligt jordbruk och livsmedelsförädling genom minskat regelkrångel och rimliga avgifter och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att miljö och djurvälstånd stärker konkurrenskraften för svensk produktion och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad svensk ekologisk produktion och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stadsodling och fritidsodling och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Mångfalden i svenskt jordbruk kommer att utarmas om inte fler små gårdar främjas, om inte fler livsmedelstillverkare kommer till och om inte nedläggningen av redan etablerade mindre producenter stoppas. Den gastronomiska och den biologiska mångfalden behöver de små producenterna.¹

När mejeriindustrin anser att det inte längre är lönt att hämta mjölk från gårdar med 30–40 kor, när grönsaksgrossisterna centraliseras starkt och inte kan eller vill köpa av mindre producenter utan hellre importerar, när slakterierna inte kan ta emot en mindre

¹ Gårdar anses för små – men gör stor nytta, debattartikel i SvD 20-05-22.

mängd djur till slakt utan att höja priserna kraftigt – då hotas den småskaliga jordbruksproduktionen och med det andra viktiga värden.

Många små gårdar formar mosaiklandskapet på landsbygden. De säkrar att naturbetesmarker betas även på små öar samt i skogs- och mellanbygd och skapar arbetstillfällen och lokal utveckling. Storleksrationalisering har tyvärr blivit en stark modell för utvecklingen inom jordbruket, något som inte är önskvärt om andra viktiga mål ska kunna uppnås – klimat, biologisk mångfald, ökad självförsörjningsförmåga, mervärden för lokal produktion, svensk gastronomi osv. Ökad produktivitet måste nås på annat sätt än genom utarmning av det svenska jordbruket.

Små producenter missgynnas också ekonomiskt, genom regelkrångel, dyra certifieringskostnader och genom att bankerna oftast ställer krav på ökad produktion för att ge lån till investeringar. Det motverkar målen att minska klimatutsläppen från lantbruket, för att få förbättrad djurvälstånd och ökad biologisk mångfald.

Sverige ligger långt framme med låg användning av antibiotika, och djurskyddsarbetet har ofta varit prioriterat. Men det finns undantag. En mycket liten del av konventionella nötbosättningar uppfyller Svenskt Sigills krav för grundnöt i dagsläget. Det innebär att merparten av de konventionella tjurarna som föds upp står inomhus och inte kommer ut på bete. Det finns inget lagkrav på bete för tjurarna, men det bör successivt införas. Betsrätt för tjurarna måste införas som ett led i att stärka djurvälståndet och den biologiska mångfalden genom att landsbygdsprogrammet främjar en övergång till betesbaserad uppfödning av stutar.

I arbetet med livsmedelsstrategin måste ett ökat fokus läggas på att miljömålen ska nås och att en övergång till ekologisk produktion därför behöver främjas, liksom att små producenter i allmänhet kan fortsätta bedriva jordbruk i hela landet.

Miljö och djurvälstånd stärker konkurrenskraften för svensk produktion. Arbetet med livsmedelsstrategin måste tydligare inriktas på att miljömålen ska nås. Gemensam kunskap om livsmedelskonsumtionens miljöpåverkan bör utarbetas. Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Naturvårdsverket bör få ett uppdrag att initiera en myndighetssamverkan för gemensam kunskapssammanställning där miljömässig hållbarhet är i fokus. Resultatet av myndighetssamverkan skulle kunna, i ett senare skede, utgöra grund för utbildnings- och kommunikationsinsatser.

I Finland som har goda strategier för hög självförsörjningsgrad har även små lantbruk en viktig roll, inte minst för att kunskapen om jordbruk upprätthålls på en hög nivå. När krisen kommer är det inte höga skördar på ett fåtal gårdar som är det mest resilianta och robusta.

När det småskaliga lantbruket läggs ner skapas ett förändrat landskap där tidigare små åkerlappar slås ihop till stora fält där det odlas ett fåtal grödor, alternativt växer marken igen med barrskogsplanteringar. På bara några få år har antalet hotade arter ökat med 11 procent enligt SLU Artdatabanken. Till exempel är var femte fjäril rödlistad. Förändrad markanvändning är den främsta orsaken till hotet mot arterna.

Merparten av Sveriges livsmedelsföretagare är små, eller mikrosmå. Genom att det tillgängliggörs särskilda utbildningar inom livsmedelsförädling och marknadsföring kan lokala entreprenörer stärkas. Genom att kombinera primärproduktion med förädling av produkter kan de små lantbruken också uppnå ökad lönsamhet och säkra en ekonomiskt hållbar utveckling. Den gastronomiska utvecklingen är stark i de små livsmedelsföretagen. Utvecklingen av mikrobryggerier, bagerier, charkuterier, packerier osv. stärker också restaurangföretagarna och besöksnäring. Innovationskraften i dessa företag kan stärkas.

De utbildningsinsatser som Eldrimner gör måste ges långsiktig finansiering. Innovation är inte något som är begränsat enbart till stora företag. Sweden Food Arena skulle kunna jobba mer med att utveckla innovation också i de små företagen. AI skulle kunna förbättra beslutsstödet i livsmedelskontrollen, och säkra avancerade processer i livsmedelstillverkningen även för små företag med mathantverk.

Som ett komplement till småskaligt jordbruk måste också fritidsodling för ökad självförsörjning i hushållen av vissa livsmedel främjas. Tittar man på odling i villaträdgårdar och fritidshus är det enligt statistik från Jordbruksverket 1,8 miljoner svenska hushåll som odlar någon form av ätbara växter.

Strax över hälften av de odlade hushållen återfinns i Götaland, medan omkring en tredjedel fanns i Svealand och en sjättedel i Norrland. De vanligaste grödorna är frukt, bär, grönsaker, potatis och kryddväxter. Äpple var den populäraste grödan i såväl Götaland som Svealand, medan vinbär var populärast i Norrland. Äpple var också den populäraste grödan i såväl småhus som lantbrukshushåll och fritidshus, medan tomat var den vanligaste grödan i lägenhetshushåll. Sett till skördad mängd var äpple den största grödan, följt av potatis, vinbär, plommon och päron. Rabarber, vinbär och hallon är exempel på grödor som odlas och skördas i större utsträckning i hemmen än i den svenska yrkesmässiga odlingen. Vinbärsskörden i svenska hushåll var 17 gånger större än den yrkesmässiga produktionen 2012. I vissa fall utgjorde skörden från fritidsodlingen en betydande andel av den totala konsumtionen, det gäller framförallt trädgårdsbär och äpple.

Historiskt har stadsodling haft en central betydelse för att bidra till matproduktion och kan ha en särskilt stor betydelse i händelse av kris. Under coronapandemin har intresset för stadsodling och fritidsodling ökat. Ett intresse som borde tas tillvara långsiktigt.

Stadsodling har också en viktig roll i hållbar stadsutveckling där odlingslotter, koloniområden och odling på balkonger och tak kan bidra till ökad social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Det ger meningsfull fritid, folkhälsa och egen skörd. Småföretag inom livsmedelsförädling växer också fram där hushållen kan förädla äpplen till must för att ta ett populärt exempel.

Odling på kommunal mark kan också ge skördar som invånare kan dra nytta av. Ett exempel var stadsodlingsåret i Uppsala, där kommunen planterade och sådde ätbara växter i rabatter, som uppsalaborna fick vara med och skörda. Ett annat exempel från Uppsala är Matparken Gottsunda som är en gemensamhetsodling på kommunal mark. Stadsnära kommersiella odlingar växer fram. Ett exempel är Stadsbruk Göteborg som vuxit fram ur ett Vinnovaprojekt. Det har god potential att bidra till lokal matproduktion, men också till arbetstillfällen och en grön storstad. Stadsodling kan vara ett bra sätt att ta tillvara kompetens inom odling och djurhållning som nyanlända har. I kommunerna är stadsodling en viktig del i arbetet för hållbar stadsutveckling. Mer kompetens behövs bland samhällsplanerare kring stadsodlingens roll för att främja ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet.

Den svenska livsmedelsstrategin bör kompletteras med hur småskalig produktion och stadsodling bidrar till miljömålen, stärker självförsörjningsförmågan och skapar en ökad gastronomisk mångfald.

Etableringen av mindre gårdar och livsmedelsproducenter måste främjas, exempelvis genom skatteväxling och nya prioriteringar i jordbrukspolitiken. Möjligheten för unga personer att starta odling och jordbruksproduktion kan underlättas om det finns möjlighet att starta i mindre skala. Genom att stimulera etablering av sorteringsanlägg-

ningar och packerier så att satsningarna på odling av svenska baljväxter och proteingrödor också leder till mer svenska proteingrödor i hushållens matlagning och färdigrätter. Etablering av livsmedelsindustri runt om i landet, till exempel mejerier och kvarnar, kan säkerställa den regionala självförsörjningsförmågan. Målsättningar för självförsörjningsförmåga och självförsörjningsgrad bör utformas för olika baslivsmedel på både nationell och regional nivå.

Jordbrukspolitiken måste utvecklas så att igenväxande betesmarker restaureras och hävdas med bete eftersom betande djur och gräsmarker är en nyckelfaktor för den biologiska mångfalden och för kolinlagring i jordbruksmark.

En översyn behöver göras av hur livsmedelsstrategin följs och hur staten främjar småskaliga livsmedelsföretag och hur regelverk och avgifter anpassas till små och medelstora livsmedelsföretag. Avgiftssystemen baseras idag strikt på riskklasser och kontrolltimmar, vilket ensidigt gynnar stora företag, och i vissa fall överdriver riskerna i småskalig produktion, där en hantverksmässig hantering kan hålla bästa säkerhetsnivå. Kontrollerna är till för att konsumenter ska känna sig trygga med att livsmedelsregler följs och är därför viktiga. Avgifter bör dock sättas utifrån en rimlighetsanalys för risk kombinerat med storlek på produktionen.

Matkulturen utvecklas just nu starkt när många konsumenter väljer att äta mer klimatsmart och närodlat. En ökad mängd vegetabilier i kosten rimmar också väl med den svenska historiska matkulturen där vi har många traditionella svenska maträtter där det animaliska proteinet är en liten del ingredienserna. Ärtsoppan är ett sådant exempel. Ingen myndighet har idag ett uppdrag att följa utvecklingen av och främja svensk matkultur – det är en brist. I en föreläsning som arrangerades av SLU medverkade måltids-etnologen Richard Tellström för att diskutera matkulturella perspektiv på Naturvårdsverkets Prince-rapport och EU:s nya gröna giv (Green Deal) och jord till bord-plan (Farm to fork). Frågan ställdes varför inte några människor, konsumenter och medborgare är synliga när livsmedelssystemens klimatpåverkan analyseras?² Ett samhällsvetenskapligt perspektiv behövs i forskningen för att analysera hur en hållbar konsumtion kan främjas, inte enbart naturvetenskaplig forskning var en av de viktiga slutsatserna under seminariet.

Det som är avgörande för konkurrenskraften för svensk livsmedelsproduktion är ett tydligt fokus på miljö och djurvälstånd, samt innovation och förädling. Sverige skulle tjäna på en ökad ekologisk produktion. Om 50 procent av det svenska jordbruket läggs om till ekologiskt skulle försäljningsvärdet för svensk mat öka med 4 miljarder kronor och det skulle skapas 3 400 jobb i sektorn jämfört med i dag. En intressant effekt är att alla nuvarande konventionella producenter skulle vinna på att det ekologiska lantbruket ökar.³

Det är också intressant att ställa sig frågan – hur svensk är svensk produktion? Svenskt jordbruk har ett stort beroende av importerad energi, insatsmedel, foder, arbetskraft m.m. Om man tittar specifikt på insatsmedel så visar det sig att svensk ekologisk primärproduktion i genomsnitt är mindre beroende av importerade insatsmedel än svensk konventionell primärproduktion. Andelen av intäkterna som går till att köpa importerade insatsmedel är mindre för ekologisk produktion. Det betyder att för varje krona som konsumenten lägger på svenska ekologiska produkter så går en mindre del till att täcka

² <https://www.slu.se/ew-kalender/2020/8/matkulturella-perspektiv-pa-naturvardsverkets-prince-rapport-och-eus-green-deal/>.

³ LRF, Sverige som ekoland, slutrapport från LRFs ekoprojekt 2017 & 2018.

kostnaderna för importerade insatsmedel jämfört med svenska konventionella produkter.⁴ Genom satsning på ekologiskt jordbruk kan man göra jordbruket mindre beroende av import, gynna ett levande landskap samt öka lönsamheten och sysselsättningen.

Maria Gardfjell (MP)

Janine Alm Ericson (MP)

⁴ <http://ekomatcentrum.se/wp-content/uploads/2020/08/Hur-svenskt-%C3%A4r-svenskt-orginal-2020.pdf>.